

Skolemateriale

Odense Teater

Heksejagt

Af Arthur Miller

Heksejagt

Af Arthur Miller

Store Scene

Spilleperiode: 13. sept. – 13. okt.

Oversættelse:

Knud Sønderby

Instruktion og bearbejdelse:

Kim Bjarke

Scenografi:

Kim Witzel

Kostumier:

Marianne Hartvig Nielsen

Indholdsfortegnelse

Medvirkende 4

Indledning 5

Handlingen i HEKSEJAGT 6

Interview med scenograf Kim Witzel 6

Om Arthur Miller 8

Hvad minder HEKSEJAGT os om? 10

Når mennesker har magt over hinanden 11

De virkelige hændelser bag skuespillet 17

Sådan skrev Arthur Miller om Salem i forordet til HEKSEJAGT 18

Religionens magt 19

Engelsk 20

The American Dream 20

House Un-American Activities Committee (HUAC) 21

The Salem Witch hunt of 1692 21

Excerpt from The Crucible by Arthur Miller. (Act three) 23

Uddrag af Heksejagt af Arthur Miller 25

McCarthyismen i USA 27

11. september 28

HEKSEJAGT på film 28

Spørgsmål til opsætningen 29

Medvirkende

Anders Gjellerup Koch: John Proctor

Mette Maria Ahrenkiel: Elizabeth Proctor

Mads M. Nielsen: Pastor Parris

Christina Bech*: Betty Parris

Betty Glosted: Dorcas (Tituba)

Rikke Lylloff: Abigail Williams

Nanna Schaumburg-Müller*: Susanna Walcott

Githa Lehrmann: Ann Putnam

Peder Dahlgaard: Thomas Putnam

Rosa Sand Michelsen*: Mercy Lewis

Natali Vallespir Sand: Mary Warren

Kirsten Saerens: Rebecca Nurse

Lars Lønnerup: Francis Nurse

Eddie Karnil: Giles Corey

Lars Simonsen: Pastor John Hale

Morten Christensen: Ezekiel Cheever

Mads Rømer*: Sherif Herrick

Arne Lundemann: Dommer Hathorne

Kurt Dreyer: Viceguvernør Danforth

Sabrina Ruiz*: Carol Jones

* 3. års elev fra Skuespillerskolen v/ Odense Teater

Indledning

Hermed skolematerialet til forestillingen HEKSEJAGT.

Vi håber at materialet kan inspirere til forskellige forløb omkring stykket og nogle af de emner det berører.

Der er stof til forløb for både gymnasieklasser og større grundskoleklasser og vi har bestræbt os på at inspirere til forskellige fag ligesom forestillingen også kan danne basis for tværfaglige forløb.

Materialet er skrevet af

Odense Teater og
Lars Maarup (medlem af skolekontakten)

Hvis du har spørgsmål eller kommentarer til materialet er du velkommen til at kontakte Line Hede Simonsen i presseafdelingen. Telefon: 63139253 eller mail: line@odenseteater.dk

Handlingen i HEKSEJAGT

HEKSEJAGT foregår i den lille puritanske nybyggerlandsby Salem i Massachusetts.

En gruppe teenagepiger opdages, da de sammen med slaven Tituba danser nøgne rundt om et bål i skoven. To piger går i koma og rygterne om djævlbesættelser begynder at svirre i den lille by. Pigerne påstår, med den lokale præsts niece Abigail Williams i spidsen, at de er blevet forført til at gå i pagt med djævelen af Tituba. Tituba sender beskyldningerne videre mod to andre af landsbyens kvinder.

Den lokale præst Parris føler, at han må vise handlekraft og har tilkaldt pastor Hale som har vundet sig et ry for at kunne komme til bunds i den slags anklager. En provisorisk rettergang tager sin begyndelse. Pigerne peger hysterisk på den ene efter den anden af landsbyens beboere, som de påstår er i pagt med djævelen.

Det er pigernes ord mod de anklagedes, men retten tror på pigerne og de anklagede bliver hængt på stribetørklæde for kætteri.

Abigail Williams har været tjenestepige på den hårdtarbejdende bonde John Proctors gård. Det viser sig, at Abigail og John Proctor har haft en affære, som hans kone Elisabeth opdagede, hvorefter hun smed Abigail på porten. Derfor bor Abigail nu hos sin onkel, Pastor Parris.

Abigail sender stadig flere beskyldninger af sted, og turen kommer også til Elisabeth Proctor. John, som plages af dårlig samvittighed på grund af sin utroskab, bliver rasende. Han gennemskuer, at Abigail prøver at få ham ved at få hans kone hængt som heks og beslutter sig for at tage kampen op.

John Proctor ender med selv at komme på anklagebænken, hvor han nægter at angive andre, som retten kræver. Han ender også med at rive sin tilståelse i stykker. Han vil ikke lyve for at undgå galgen...

Interview med scenograf Kim Witzel

Kim Witzel er uddannet scenograf fra Statens Teaterskole. Han har siden 1989 arbejdet som scenograf på omkring 60 forestillinger på små og store scener i hele landet, samt på Den Nasjonale Scene i Bergen. Han har stået for scenografi til forestillinger på bl.a. Dr. Dante, Det Kongelige Teater, Aveny Teatret, Husets Teater, Bellevue Teatret, Aalborg Teater, Det Danske Teater og Odense Teater.

Kan du fortælle om scenografien til HEKSEJAGT og dens tilblivelse?

”Det første vi talte om, da vi gik i gang med arbejdet var, at HEKSEJAGT er en meget stærk tekst.

Det havde en betydning for, hvilken rolle vi syntes, at scenografien skulle spille i opsætningen. Scenografien skal underbygge teksten og ikke "stjæle billedet", den skal skabe nogle troværdige rammer, som dramaet kan foregå i.

"Vi har været inspirerede af Carl Th. Dreyers film "Vredens dag" som foregår i et asketisk og puritansk univers. Det passer godt til det miljø dramaet foregår i, at der ikke er særlig mange ting på scenen. Religionen, eller nærmere fanatisme, spiller en stærk rolle i stykket og derfor er grundrummet inspireret af kirkerummet. Retssagerne imod de påståede hekse foregår i et slags forsamlingshus, som også samtidig er kirken. Det er sikkert det eneste større hus i byen. I scenerne i forsamlingshuset arbejder vi med et større rum end i de andre scener – det er også de scener, hvor der er flest mennesker – stemningen og lyset er som i en kirke."

Hvad er udtrykket i scenografien?

"Scenografien er det man kalder en enhedsscenografi, det vil sige at det samme rum modificeres så det kan repræsentere forskellige lokationer. Rammescenografien er nærmest en trækasse. Et helt enkelt rum, hvor der er nogle ganske få ting, som signalerer, hvor vi er. I 1. scene bliver det til et loftsrum hos familien Parris. Religionen indtager en meget dominerende ydre rolle i Pastor Parris' familie, og det kan scenografien være med til at fortælle, ved at vi for eksempel har hængt et kors på væggen. Fornemmelsen af, at vi er på et loft skaber vi blandt andet ved, at alle entréerne foregår op ad en trappe. Senere omdannes rummet til John Proctors hjem, et landmandshjem, hvor der er flere ting og en fornemmelse af et praktisk og virksomt liv. Her indtager religionen en mere ydmyg rolle i skikkelse af en bibel i bogreolen. Scenografien kan åbne ud til naturen i prologen og epilogen af stykket. Det sker ved at fjerne bagvæggen."

"Træ er et materiale, som kan rigtig mange ting. Det har noget natur og varme over sig, samtidig med at det med ganske lidt forarbejdning kan blive trøstesløst og koldt. HEKSEJAGT foregår i et puritansk nybyggerfund, hvor husene var bygget nogenlunde på den her måde. Rummet har meget høje vægge, det beskytter mod omverdenen og holder den ude. Det er ikke et åbent rum, det er nærmere klaustrofobisk. Man kan også lege med det psykologiske og antyde det gennem scenografien. Hos familien Parris på loftet er der lukket, og der er kun et kors og et lille vindue – det viser noget om en lukket livsholdning hos dem, et forsøg på at holde verden ude. Hvorimod hos John Proctor er der mange døre, hvilket hænger sammen med hans fleksible forhold til religion og andre mennesker."

Der sker mange grusomme ting i forestillingen, men dem ser publikum ikke så meget til?

"Det giver rigeligt med billeder inde i ens hoved, når man hører karaktererne fortælle om hvilke grusomheder der er foregået, så det behøver vi ikke at vise. Nogle ting antyder vi mere kraftigt end andet: for eksempel fornemmer man, at John Proctor er slemt medtaget i den sidste scene. Mishandling og tortur kan også antydes på den måde."

Da Miller skrev dramaet var der allerede paralleller til kommunistjagten i USA. Er det også relevant i dag?

”Vi sætter forestillingen op fordi vi synes den har en relevans i dag. Så er det op til publikum at drage de konkrete paralleller de kan se i stykket.”

Om Arthur Miller

Ved sin død i 2005 havde Arthur Miller skrevet op imod 21 stykker, hvoraf nogle er blevet milestenen i amerikansk dramatik. Derudover skrev han flere filmmanuskripter.

Arthur Miller blev født i New York d. 17. oktober 1915. Hans familie var relativt velhavende frem til depressionen, hvor faren gik konkurs. Den polsk/jødiske immigrant Isidore Miller, Arthur Millers far, var en succesfuld frakkefabrikant, men som mange andre selvstændige på den tid havde han investeret kraftigt på aktiemarkedet. Et par år efter børskrakket i 1929 måtte han opgive sit firma. Depressionen og den omvæltning, den betød, markerer et vendepunkt i Arthur Millers liv. Moren, Augusta Barnett, var vokset op i Amerika. Hun interesserede sig for nogle helt andre ting end sin mand: litteratur, teater og ånder. Arthur Miller var det mellemste barn i en søskendeflok på tre. Han havde en storebror, Kermit, og en lillesøster, Joan. Der var kamp om opmærksomheden fra forældrene, og Arthur følte sig overset – ikke så køn og klog som sin bror og ikke lille og nuttet som sin søster.

Efter farens konkurs flyttede familien fra en stor 6 værelses lejlighed i Harlem til mere beskedne kår i Brooklyn. Arthur Miller var ikke noget bogligt barn, til gengæld var han besat af sport. Mod alle odds lykkedes det ham at komme på High School, og i 1934 fik han en plads på the University of Michigan, selvom han slet ikke havde karakterer til det. Han har senere udtalt ”I still can't believe Michigan let me in”. Tiden på universitetet åbnede en ny verden for ham. Universitetet i Michigan tiltrak studerende fra hele landet og langt de fleste kom fra jævne kår. Det var mens han studerede, journalistik og engelsk, at Arthur Millers sociale samvittighed og sans for moralske samfundsdilemmaer modnedes. Ved siden af studierne skrev han avisartikler, klummer og i slutningen af studiet begyndte han at skrive dramatik. Flere af hans første stykker modtog priser og legater, og det ansporede ham til at fortsætte i den retning. I 1940 giftede Miller sig med studiekammeraten Mary Grace Slattery. Parret fik to børn: Robert og Jane.

Millers første Broadway stykke THE MAN WHO HAD ALL THE LUCK (1944) spillede kun i fire dage, mens ALLE MINE SØNNER fra 1947 blev en stor Broadwaysucces, og gjorde den unge dramatiker berømt. Herefter skrev Arthur Miller EN SÆLGERS DØD (1949) som indbragte ham Pulitzerprisen og Teaterkritikernes pris. EN SÆLGERS DØD tiltrak sig opmærksomhed fra den antikommunistiske bevægelse, også kendt som McCarthyismen. Skuespillere, forfattere og instruktører blev kaldt for ”Komitéen for uamerikansk virksomhed”, hvor de skulle indrømme og angre deres kommunistiske sympatier og angive andres. Arthur Millers ven Elia Kazan, som have instrueret ALLE MINE SØNNER og EN SÆLGERS DØD på Broadway, kom for komitéen og angav flere personer. Det ødelagde deres venskab. Ved en tilfældighed faldt Arthur Miller over en bog om heksejagten i Salem, og parallellen til den aktuelle jagt på kommunister slog ham. I 1953 havde HEKSEJAGT premiere på Broadway. Forestillingen fik en blandet modtagelse, men HEKSEJAGT har sammen med EN SÆLGERS DØD vist sig at kunne appellere til publikum langt ud

over sin samtid. De er begge blevet spillet lige siden på teatre i hele verden.

Arthur Miller er blevet kaldt en moralsk dramatiker, han skrev tidløs dramatik, som var båret af social indignation og havde samme kraft som den græske tragedie.

I 1956 blev Arthur Miller skilt fra sin første kone og giftede sig med skuespilleren og filmstjernen Marilyn Monroe, som han havde mødt i 1950. I samme periode blev han selv indkaldt som vidne for "Komitéen for uamerikansk virksomhed", hvor han sagde følgende:

"I må forstå, at jeg ikke beskytter hverken kommunisterne eller det kommunistiske parti. Jeg forsøger på, ja jeg vil, beskytte min egen selvopfattelse. Jeg kunne aldrig bruge en andens navn og give den person problemer... Jeg tager ansvaret for alt, hvad jeg har gjort i mit liv, men jeg kan ikke tage ansvar for at andet menneske." Han blev sigtet for foragt for retten, fik en bøde og 30 dages fængselsstraf.

I tre år skrev Miller på det manuskript, som skulle give Marilyn Monroe den seriøse skuespiller udfordring, hun ønskede sig: THE MISFITS. Indspilningen af filmen blev dødsstødet for deres ægteskab, og de blev skilt inden filmen nåede biograflærredet i 1961. Efter bruddet skrev Arthur Miller AFTER THE FALL, som havde premiere i 1964, et år efter Marilyn Monroes død. Kritikken haglede ned over Miller for at tilsøle Monroes minde, eftersom der i stykket optrådte en mand, der havde meget tilfælles med ham selv og en sangerinde, Maggie, der ikke kunne undgå at blive opfattet som Marilyn Monroe. Miller var helt uforstående overfor kritikken. Arthur Miller har senere i sin selvbiografi TIDENS KRUMNING (1987) skrevet om Marilyn Monroe med stor ømhed. Kort efter skilsmissen fra Monroe blev Arthur Miller gift med den østrigske fotograf, Inge Morath. De mødtes første gang under indspilningerne til THE MISFITS, som Inge Morath fotograferede. Morath var en højt estimeret fotograf, blandt andet er hun berømt for sine fotografier fra Vietnamkrigen, her i blandt billedet af grædende børn der flygter fra Napalmbomberne. Dette ægteskab varede indtil Inge Moraths død i 2002. De fik to børn Rebekka og Daniel.

Kilder:

"Understanding Arthur Miller" af Alice Griffin, "A Playwright's life and works" af Enoch Brater, "Understanding Arthur Miller" af Neil Heims, "Biography of Arthur Miller" Af Cookie Lommel i "Arthur Miller" ed. Harold Bloom.

Udvalgte værker af Arthur Miller:

ALLE MINE SØNNER (1947)

EN SÆLGERS DØD (1949)

HEKSEJAGT (1953)

A VIEW FROM THE BRIDGE (1955)

THE MISFITS (DEN FRIGJORTE) (1961) Filmmanuskript

AFTER THE FALL (1964)

"Et menneske er defineret ved de udfordringer, som han ikke kan undvige. Og af dem som han har undvejet og som er årsag til anger"

Arthur Miller

Kilde: "Biography of Arthur Miller" Af Cookie Lommel i "Arthur Miller" ed. Harold Bloom.

Hvad minder HEKSEJAGT os om?

Arthur Miller skrev HEKSEJAGT i 1953. Han byggede dramaet over virkelige hændelser i Salem, Massachusetts, hvor en masse uskyldige borgere blev hængt for kætteri. Mens han læste retsprotokollerne og de samtidige beskrivelser igennem slog det ham, at retorikken og stemningen mindede om den antikommunistiske bølge, der hærgede USA på dette tidspunkt. Men Arthur Miller valgte at gøre parallellen til sin samtid så subtil, at historien har vist sig at kunne fortælle langt flere historier end den om McCarthyismen i USA. Forskellige landes opsætninger har kunnet fortælle forskellige landes publikum forskellige historier om forfølgelse og massehysteri, der ender med at tage magten fra menneskene. Det er en historie, der desværre vækker genkendelse i hele verden til alle tider.

Arbejdsopgave:

I dag er der adskillige kvinder (og mænd) der kalder sig selv for hekse. Hvorfor gør de det – og hvordan ser samfundet på dem i dag?

Prøv at komme i tanke om andre eksempler på 'heksejagter'. Lad dig eventuelt inspirere af nedenstående ordliste og billeder.

Kommunister?

Kapitalister?

Jøder?

Muslimere?

Kristne?

Andre religiøse mindretal?

Homoseksuelle?

Kvinder?

Cykelryttere?

Tykke mennesker?

Rygere?

Politiske modstandere?

Indvandrere?

Dem der går med tørklæder?

Dem der ikke går med tørklæder?

Når mennesker har magt over hinanden

Abigail Williams har en stærk magt over sine veninder. Læs dette uddrag hvor John Proctors nuværende pige i huset, Mary Warren, forsøger at få sine veninder til at indrømme deres løgn. Nu foregiver Abigail at se Mary Warren i skikkelse af en stor fugl:

Uddrag af 3. akt:

ABIGAIL

Du må ikke ! Forsvind ! Forsvind, siger jeg !

DANFORTH

Barn, hvad er der ?

(Abigail peger skrækslagen, de skræmte øjne og ansigtet fyldt af hellig rædsel er vendt mod taget - de andre piger følger hendes blik - og nu stirrer Hathorne, Hale, Putnam, Cheever, Herrick og Danforth også i vejret.

Hvad er der ?

(Han ser atter på hende, derpå ængstelig og med virkelig anspændthed i stemmen) Barn !

(Hun står - ligesom de andre piger - stiv som en støtte, måbende med åben mund, klynker hun op mod taget)

Piger ! Hvorfor står I der ?

MERCY LEWIS (peger)

Den sidder på bjælken ! Bag ved tagspæret !

DANFORTH (ser op)

Hvor ?

ABIGAIL

Hvorfor - ? Hvorfor er du kommet, gule fugl ?

PROCTOR

Hvilken fugl ? Jeg kan ikke se nogen fugle !

ABIGAIL (op mod loftet)

Mit ansigt ? Mit ansigt ?

PROCTOR

Pastor Hale -

DANFORTH

Stille !

PROCTOR (til Hale)

Kan De se nogen fugl ?

DANFORTH

Stille !

ABIGAIL (op mod loftet, "samtaler" med "fuglen", som prøver hun at snakke den bort fra at angribe hende)

Men mit ansigt har den kære Gud givet mig. Du vil da ikke ødelægge mit ansigt. Misundelse er en dødssynd, Mary.

MARY (springer op, bønfaldende, forfærdet)

Abby !

ABIGAIL (fortsætter uforstyrret til "fuglen")

Åh, Mary, det er sort magi sådan at forandre skikkelse. Nej, jeg kan ikke tie, jeg vil ikke, det er Guds gerning, jeg gør.

MARY

Jeg er her, Abby !

PROCTOR (desperat)

De forstiller sig !

ABIGAIL (hun viger tilbage som i skræk for, at fuglen i næste øjeblik skal kaste sig over hende)

Nej, Mary ! Du må ikke komme ned.

SUSANNA WALCOTT

Se hendes kløer, hun strækker kløerne ud !

PROCTOR

Løgn ! Løgn !

ABIGAIL (viger længere tilbage, stadig med øjnene

rettet opad)

Du må ikke gøre mig ondt, Mary !

MARY (til Danforth)

Jeg gør hende ikke noget !

DANFORTH (til Mary)

Hvorfor ser hun det ?

MARY

Hun ser ikke noget.

ABIGAIL (stirrer nu stift frem for sig som hypnotiseret, med præcis efterligning

af Mary udråb)

Hun ser ikke noget.

MARY (bedende)

Abby, du må ikke !

ABIGAIL og DE ANDRE PIGER (alle som stivnede)

Abby, du må ikke !

MARY (til pigerne)

Jeg er her, jeg er her !

PIGERNE

Jeg er her, jeg er her !

DANFORTH (forfærdet)

Mary Warren, træk din ånd tilbage fra dem !

MARY

Hr. Danforth !

PIGERNE (bryder ind)

Hr. Danforth !

DANFORTH

Har du sluttet pagt med djævelen ? Har du ?

MARY

Aldrig, aldrig !

PIGERNE

Aldrig, aldrig !

DANFORTH (på hysteriets rand)
Hvorfor kan de kun gentage dig ?

PROCTOR
Giv mig en pisk, så skal jeg stoppe det !

MARY
De spiller bare ! De -
PIGERNE

De spiller bare !

MARY (vender sig hysterisk mod dem alle, stamper med foden)
Abby, hold op !

PIGERNE (stamper)
Abby, hold op !

MARY
Hold op !

PIGERNE
Hold op !

MARY (råber af sine lungers fulde kraft og løfter de knyttede hænder)
Hold op !

PIGERNE (knytter hænderne)
Hold op !

(Mary Warren er ved at bukke under for de andres faste front af overbevisning, det løber rundt for hende, og med hænderne magtesløst løftede begynder hun at klynke - de andre piger klynker nøjagtigt som hun)

DANFORTH
For kort tid siden var du selv besat. Nu besætter du andre. Hvem gav dig magt til det ?

MARY (stirrer på Abigail)
Jeg har ingen magt.

PIGERNE
Jeg har ingen magt.

PROCTOR
De snyder Dem !

DANFORTH

Hvad er der sket med dig ? Du har set djævelen, har du ikke ?

HALE (peger på Abigail og pigerne)

De kan da ikke tro på dem ?

MARY

Jeg -

PROCTOR (opfatter hendes vaklen)

Mary, Gud fordømmer løgnere !

DANFORTH (hamrer det ind i hende)

Du har mødt djævelen, du har sluttet pagt med Lucifer, har du ikke ?

PROCTOR

Gud fordømmer løgnere !

(Mary mumler noget uforståeligt og stirrer på Abigail, der stadig holder øje med "fuglen oven over hende)

DANFORTH

Jeg kan ikke høre. Hvad siger du ?

(Mary mumler igen) Enten tilstår du, eller du bliver hængt ! (Han vender hende brutalt mod sig). Er du klar over, hvem jeg er ? Jeg siger, du bliver hængt, hvis du ikke svarer åbent !

PROCTOR

Husk ærkeenglen Raphael, Mary - gør det gode og -

ABIGAIL (peger op)

Vingerne ! Nu sprede hun sine vinger ! Mary, nej ! Du må ikke -

HALE

Jeg ser ikke noget, Deres excellence !

DANFORTH

Tilstår du så din magt ! (Hans ansigt er en tomme fra hende) Svar !

ABIGAIL

Nu skal hun til at flyve ned ! Hun går hen over bjælken !

DANFORTH

Vil du så tale !

MARY (stirrer, der er rædsel i hendes blik)

Jeg kan ikke !

PIGERNE

Jeg kan ikke !

PARRIS

Vis djævelen bort ! Trods ham ! Træd ham ned ! Vi skal frelse dig, Mary -

ABIGAIL (med blikket opad)

Pas på ! Nu kommer hun ned !

(Hun og de andre styrter hen til samme væg. Nu skriger de vildt, som er de trængt op i en krog, og som er hun smittet af dem, begynder også Mary at skrig. Gradvis holder Abigail og de andre piger inde, indtil det kun er Mary, der skriger - stirrende op efter "fuglen". Alle iagttager hende, forfærdede over denne åbenbare besættelse. Proctor går hurtigt hen til hende.)

PROCTOR

Mary, fortæl dommeren hvad de - (Han har næppe fået et ord frem, før hun skrigende af forførelse styrter bort)

MARY

Rør mig ikke !

PROCTOR (forbløffet)

Mary !

MARY (peger på Proctor)

Du er djævelens tjener. (Han standser lamslået)

PARRIS

Åh, lovet være Herren !

PIGERNE

Lovet være Herren !

PROCTOR

Mary, hvor kan -

MARY

Jeg vil ikke hænges for Deres skyld. Jeg elsker Gud ! Jeg elsker Gud !

Arbejdsspørgsmål:

Prøv at tænke over om du kender andre eksempler mennesker der har samme magt over hinanden?

Har du selv ladet dig rive med af en stemning mod nogle bestemte personer?

De virkelige hændelser bag skuespillet

Arthur Miller byggede HEKSEJAGT på virkelige hændelser i Salem, Massachusetts 1692. Miller ændrede flere ting i historien, blandt andet gjorde han pigerne ældre end de var i virkeligheden. Antallet af piger er formindsket, flere dommere er smeltet sammen i Danforth og Hathorne. Der vides kun ganske lidt om de involverede personer og Arthur Miller måtte selv gengive dem efter sin bedste overbevisning. Jo mere Arthur Miller læste i sagsakterne fra 1600-tallets heksejagter, desto mere slog det ham, hvor mange paralleller der var til de afhøringer som "Komitéen for uamerikansk virksomhed" foretog af et stadigt større antal forfattere, skuespillere og producere. Ligesom den stemning der prægede USA i 1950'erne, med hysterisk angst for 'the red scare' ikke var ulig den angst Salems beboere havde for djævelens håndlangere.

De virkelige processer i sognet Danvers i Salem tog sin begyndelse da nogle piger fik sære anfald, der blev udlagt som hekseri. Pigerne blev presset til at fortælle, hvem der stod bag, og de udpegede tre kvinder: Sarah Osborne, Sarah Good og den lokale præst Parris slave Tituba. To dommere påbegyndte en undersøgelse. Under forhørene fik pigerne voldsomme anfald, hvilket overbeviste dommere og tilhørere om at de var ofre for de anklagedes hekseri. Tituba tilstod som den eneste og indrømmede, at der var flere hekse i Salem. De tre kvinder blev sendt i fængsel. I løbet af få måneder var 150 anklagede bag lås og slå, 40 af dem havde tilstået. En særlig domstol blev nedsat og snart efter fulgte den første dødsdom. Efterhånden begyndte flere jurister at stille spørgsmålstejn ved brugen af såkaldt "åndelige beviser" – altså at forheksede personers udsagn var nok til at dømme en person som heks. I 1693 blev fremgangsmåden forkastet og processerne endelig stoppet. På det tidspunkt var omkring 19 personer blevet hængt, én torteret til døde, mens mindst fem døde i fængslet.

Kilde: Famous American Trials: www.law.umkc.edu/faculty/projects/ftrials/salem/SALEM.HTM

Arbejdsspørgsmål:

I stykket væves John Proctors kærlighedsaffære (Millers påfund) med Abigail sammen med heksejagten (en faktisk begivenhed). Hvad opnår Miller ved at tildigte kærlighedsaffæren?

Miller lader historien udvikle sig langsomt fra en banal sag om hysteriske skolepiger til en social katastrofe. Hvordan gør han historien troværdig?

Sådan skrev Arthur Miller om Salem i forordet til HEKSEJAGT.

“Pastor Parris hus lå midt i 'byen' – som vi i dag næppe ville kalde for en landsby. Forsamlingshuset lå i nærheden, og til begge sider – i retning af bugten og ind imod landet – lå der nogle få, mørke huse med små vinduer og krøb sammen mod den barske Massachusetts - vinter. Salem var blevet grundlagt knapt fyrretyve år i forvejen. Set med europæiske øjne var hele provinsen en barbarisk forpost, beboet af en sekt af fanatikere, som ikke desto mindre afskibede produkter af stadig voksende værdi og omfang.

Ingen kan virkelig vide, hvordan deres liv formede sig. De havde ingen forfattere – og ville ikke have tilladt nogen at læse en bog, hvis der havde været en. Deres tro forbød alt, hvad der mindede om teater og 'forgængelige glæder'. De fejrede ikke julen, og en helligdag fra arbejdet betød kun, at man måtte koncentrere sig endnu stærkere om sine bønner. (...)

Der var også en del sorte får i Salem, som han rundt om skænken i Bridget Bishop's værtshus. I øvrigt har hårdt arbejde sikkert hjulpet mere end troen til at holde stedets moral fra at gå i opløsning, for menneskene var tvunget til at føre en heltmodig kamp med jorden om hvert korn, og kun få havde ret meget tid til at drive omkring. (...) den bevæbnede nybyggertid var næsten forbi, og da landet var nogenlunde – om ikke helt – sikkert, begyndte de gamle leveregler at snævre. Helt sikre kunne man dog ikke være, faren var stadig mulig og i fællesskabet lå stadig den bedste sikkerhedsforanstaltning.

Ødemarken lå meget nær. Det amerikanske fastland strakte sig uendeligt mod vest, og det var fyldt af mysterier. Mørkt og truende rugede det over dem nat og dag, derfra kom med mellemrum plyndrede indianerstammer, og pastor Parris havde sognebørn, som havde mistet familiemedlemmer til de skrækkelige hedninger. (...) folkene i Salem troede, at den uberørte skov var djævelens sidste skanse, hans tilholdssted og sidste fæstning. Efter deres bedste overbevisning var den amerikanske urskov det sidste sted på jorden, som ikke tjente Gud.

Dette var blandt andet grunden til, at de omgav sig med en atmosfære af instinktiv modstand, der grænsede til forfølgelse. Deres fædre var jo blevet forfulgt i England. Så nu fandt de og deres kirke det nødvendigt at nægte enhver anden sekt frihed, for at forhindre, at deres ny Jerusalem skulle besmittes og fordærves af dårlige sæder og falske idéer.

De troede kort sagt, at de i deres stærke hænder holdt den fakkel, der skulle oplyse verden. (...)

Salem-tragedien, ..., udvikledes af et paradoks, et paradoks, under hvis greb vi stadigt lever, og hvis løsning det åbenbart stadig ikke er muligt at finde frem til. Det var simpelthen dette: I et godt, ja, højere formåls tjeneste udviklede Salems beboere et teokrati, en sammensmeltning af statens og kirkens magt, hvis formål var at holde sammen på deres samfund, og derved forhindre enhver form for uenighed, der kunne medføre dette samfunds sønderlemmelse, hvad enten det drejede sig om materielle eller ideologiske fjender. Baggrunden derfor var hård nødvendighed, og det opfyldte sin mission.(...) Heksejagten var et perverteret udtryk for den panik, der greb alle samfundslag, da omsvinget hen imod en større individuel frihed satte ind. (...)

Heksejagten var imidlertid ikke blot en form for undertrykkelse. Den var samtidig, og nok så vigtigt, en længe undertrykt mulighed – for enhver, der havde lyst i den retning – til offentligt at tilstå sin skyld og sine synder under dække af anklager imod ofrene. (..)

Gammelt indeklemt had til naboer kunne nu få luft, og man kunne tage hævn trods biblens pålæg om at vise barmhjertighed. (...) Gammel gæld kunne gøres op, på et himmelsk plan som i en strid mellem vorherre og djævelen; løse mistanker og misundelse over for den, der var heldigere end en selv, kunne frit blusse op i almindelig hævnlyst – og gjorde det.”

Uddrag fra Arthur Millers forord til HEKSEJAGT, oversat af Knud Sønderby.

Religionens magt

HEKSEJAGT kan være tankevækkende i forhold til, hvad religion kan gøre ved mennesker, og hvordan mennesker kan misbruge religion - eller misforstå den.

Idéhistorikeren Malene Busk har kritiseret religionens fremtrædende rolle i vores moderne samfund.

Hun blev interviewet i Politiken lørdag d. 7. april 2007.

”Du har skrevet, at det er farligt at basere moralske valg på religiøse påbud. Men det kunne vel tænkes, at religiøse mennesker følger påbuddene, fordi de har overvejet dem og er enige?”

”Jamen, det tror jeg da, at rigtig mange har. Jeg mener ikke, at religiøse mennesker er dumme. Men jeg mener, at den ingrediens, de prøver at tilsætte deres liv i form af religion, ikke gør dem noget godt. Og den gør heller ikke deres omgivende samfund noget godt. Den gør godt på samme måde, som når en narkoman får et sus, der i samme øjeblik afskærer narkomanen fra at kunne forholde sig relevant til det omgivende samfund. Og efterhånden bliver alt tilladt for at skaffe det næste sus.”

”83 procent af danskerne er medlemmer af folkekirken, men de fleste af dem tager vel det fra religionen, som de kan bruge. Religionen er ikke en autoritet, som de underlægger sig?”

”Jeg er enig i, at langt de fleste går og vælger ud i religionen. Man siger ’jamen jeg synes, at næstekærlighed er en god idé.(...) Men samtidig skal man lade, som om det skyldes Bibelens bud, altså en stor absolut orden. Ellers ville man jo bare sige, ’jeg synes ikke, at man skal slå hinanden ihjel. Fordi det synes jeg’. Hvorfor er det ikke nok at syntes, at det er forkert at slå folk ihjel? Hvorfor skal vi have stentavlerne?”

”Men hvilken forskel gør det i praksis?”

”Det med at sige, at buddene kommer fra en gud, er et selvbedrag. I øjeblikket er det selvbedrag relativt pacificeret, i hvert fald i Danmark. Man vil ikke få ret mange med på, at homoseksuelle skal dø, fordi det står i bibelen. Men ved at have en dør åben til religionen, åbner man for misbrug, hvis nogen på et tidspunkt kommer og siger ’at hvis du er kristen, så må du også gøre sådan og sådan, eller så må du være imod muslimer’. Den demokratiske selvstændige oplyste tankeproces, alle mennesker er i stand til og udøver i forskelligt omfang, bliver nedvurderet og dækket over. Og så har man et kraftfuldt våben”.

Det er vel ikke bare religionerne, der benytter sig af det våben?

”Nej, det er en kendt magtteknik i andre ideologier, såsom ’Hvis du virkelig er på arbejderklassens

side, så skal du angive dine bedste venner' osv. Man benytter de identifikationer og bruger dem som et manipulatorisk redskab. Det at være et kritisk, selvstændigt menneske handler også om at have et forsvarsapparat imod det der, så man stadig er i stand til at tænke selv”.

Arbejdsspørgsmål:

Prøv at se på hvilken rolle religionen har i HEKSEJAGT.

Historien udspilles i et miljø af religiøs fanatisme. Findes den slags miljøer i dag?

Hvad er din egen holdning til religion.

Engelsk

Arthur Miller (October 17, 1915 – February 10, 2005), American playwright.
(The following is based on information found in Wikipedia and other Internet sources)

Arthur Miller was born in Harlem, New York, where his father owned a women's clothes-manufacturing business. In the Wall Street Crash of 1929 the business went bankrupt and the family had to move to a poorer neighbourhood.

Miller studied journalism and English at the University of Michigan, and soon began to write fiction. He wrote several plays, among these are *The Crucible*, *Death of a Salesman* and *All my Sons*.

In 1956, shortly before he married Marilyn Monroe, he was subpoenaed to meet before the House Un-American Activities Committee. He willingly told the committee about his own political activities, but refused to name others. He was fined \$500, spent thirty days in prison, was blacklisted and refused a passport.

Inspired by the hearings of the House Un-American Activities Committee, Miller researched the witch trials in Salem, Massachusetts in 1692, and wrote his play, *The Crucible*, in which the main character, John Proctor, behaves much like Miller himself did – admitting to his own guilt, but refusing to name others.

Many of Miller's plays are tragedies. His father's failure to succeed – to fulfill the promises of The American Dream – was an inspiration for e.g. *Death of a Salesman*. Like other American playwrights of the period, Tennessee Williams and Eugene O'Neill, for instance, he wrote plays about people who did not succeed, people for whom The American Dream turned into a nightmare.

The American Dream

“The American Dream is the idea held by many in the United States that through hard work, courage and determination one could achieve prosperity. These were values held by many early Euro-

pean settlers, and have been passed on to subsequent generations. What the American dream has become is a question under constant discussion.” (Quoted from Wikipedia)

House Un-American Activities Committee (HUAC)

The HUAC was established in 1938 to find and deal with all kinds of activities that were regarded as subversive or illegal. ‘House’ here means The House of Representatives.

In 1950 the committee famously started a series of hearings to find and prosecute communists. The ball started rolling when a senator from Wisconsin, Joseph McCarthy, gave a speech in which he claimed that he was in possession of a list of 205 members of the Communist Party, who were working for the State Department.

Whether he actually had the list or not is not known, but the exact number, 205 – not just ‘a couple of hundreds’ – made people believe that he did.

Soon the hearings spread to people in film and theatre business – many of whom actually did have Communist sympathies. Those who were found guilty were blacklisted, i.e. they were not allowed make film or theatre anymore (or for a period). The sentence could be reduced if you admitted your ‘guilt’ and gave up the names of others.

This period is often referred to as The McCarthy period, and the activities of the committee as McCarthyism.

The Salem Witch hunt of 1692

Salem, on the east coast of The United States, was one of the first places to be populated by the earliest settlers in the 1620s. Life in the village was tough, and everybody had to work hard to make a living. At the same time it was a strongly religious society, where wrong behaviour was not accepted.

In the crucible Arthur Miller writes:

“No one can really know what their lives were like. They had no novelists – and would not have permitted anyone to read a novel if one were handy. Their creed forbade anything resembling a theatre or ‘vain enjoyment’. They did not celebrate Christmas, and a holiday from work meant only that they must concentrate even more on prayer.”

In Salem’s own homepage (<http://www.salemweb.com/guide/witches.shtml>) we can read about the famous witch trials:

“The events which led to the witch trials actually occurred in what is now the town of Danvers, then a parish of Salem Town, known as Salem Village. Launching the hysteria was the bizarre, seemingly inexplicable behavior of two young girls; the daughter, Betty, and the niece, Abigail Williams,

of the Salem Village minister, Reverend Samuel Parris.”

The girls were discovered dancing in the forest, and claimed that they had done so because women in the village had bewitched them.

“In February, 1692, three accused women were examined by Magistrates Jonathan Corwin and John Hathorne. Corwin’s home, known as the witch house, still stands at the corner of North and Essex Streets in Salem, providing guided tours and tales of the first witchcraft trials.”

The accused women tried to get off the hook by naming others, and more and more people became involved, until the magistrates finally realized that they had been duped.

“By the time the hysteria had spent itself, 24 people had died. Nineteen were hanged on Gallows Hill in Salem Town, but some died in prison. Giles Corey at first pleaded not guilty to charges of witchcraft, but subsequently refused to stand trial. This refusal meant he could not be convicted legally. However, his examiners chose to subject him to interrogation by the placing of stone weights on his body. He survived this brutal torture for two days before dying.”

The Salem witch trials is a famous piece of American history, and known in detail thanks to the preservation of more than 500 original documents about the trials.

The main character of *The Crucible* is John Proctor, who knows that the accusations are based on a lie. Here is what Wikipedia writes about him:

“John Proctor was a tall and outspoken man. Around the time the trials started, he was near 60 years of age. During the witchcraft hysteria he disparaged the trials and accused the girls of lying. When his wife and children were accused of witchcraft, he proclaimed the innocence of his family. This made him a direct target of the accusers and he was the first man to be accused.”

“In the play, Proctor is in his thirties and Abigail Williams is 17 years old. The real John Proctor and Abigail Williams were respectively about sixty and eleven years old at the time of the witch trials. Most likely their ages were altered in the play to make the fictional affair between them more believable. Miller probably created the affair to add to the drama of the play. Also, as a result of the affair, Abigail accused Elizabeth Proctor of witchcraft in the play. In reality, the Proctors’ servant, Mary Warren, was the one who accused her.”

“A loose comparison can be drawn between the fictional John Proctor and Arthur Miller himself. On May 31, 1958, Miller was found guilty of contempt of Congress for refusing to reveal the names of members of a literary circle suspected of Communist affiliation. Like John Proctor and witchcraft, Miller refused to acquiesce to the fear of Communism during an age of McCarthyism. This is especially notable because many of Miller’s peers chose to disclose the names of their associates under pressure from the House Un-American Activities Committee. His conviction was reversed on August 8, 1958 by the U.S Court of Appeals.”

Excerpt from The Crucible by Arthur Miller. (Act three)

[John Proctor is a married man who has had an affair with a young girl, Abigail. They are being questioned by Judge Hathorne, Deputy-Governor Danforth and their assistant Ezekiel Cheever. Mary Warren is a maid in the Proctor household. She has just admitted that the whole thing is a lie.]

Danforth

Sit you down, children. (Silently they sit.) Your friend, Mary Warren, has given us a deposition. In which she swears that she never saw familiar spirits, apparitions nor any manifest of the Devil. She claims as well that none of you have seen these things either. [...] Abigail Williams, rise. (Abigail slowly rises) Is there any truth in this?

Abigail

No, sir.

Danforth

(thinks, glances at Mary, then back to Abigail) Children, a very augur bit will now be turned into your souls until your honesty is proved. Will either of you change your positions now, or do you force me to hard questioning?

Abigail

I have naught to change, sir. She lies.

Danforth

(to Mary) You would still go on with this?

Mary

(faintly) Aye, sir.

Danforth

(turning to Abigail) A poppet were discovered in Mr Proctor's house, stabbed by a needle. Mary Warren claims that you sat beside her in the court when she made it, and that you saw her make it and witnessed how she herself stuck her needle into it for safe-keeping. What say you to that?

Abigail

(with a slight note of indignation) It is a lie, sir.

Danforth

(after a slight pause) While you worked for Mr Proctor, did you see poppets in that house.

Abigail

Goody Proctor always kept poppets.

Proctor

Your honour, my wife never kept no poppets. Mary Warren confesses it was her poppet.

Cheever

Your Excellency.

Danforth

Mr Cheever.

Cheever

When I spoke with Goody Proctor in that house, she said she never kept no poppets. But she said she did keep poppets when she were a girl.

Proctor

She has not been a girl these fifteen years, Your Honour.

Hathorne

But a poppet will keep fifteen years, will it not?

Proctor

It will keep if it is kept, but Mary Warren swears she never saw no poppets in my house, nor anyone else.

Parris

Why could there not have been poppets hid where no one ever saw them?

Proctor

(furious) There might also be a dragon with five legs in my house, but no one has ever seen it.

Parris

We are here, Your Honour, precisely to discover what no one has ever seen.

Proctor

Mr Danforth, what profit this girl to turn herself about? What may Mary Warren gain but hard questioning and worse?

Danforth

You are charging Abigail Williams with a marvelous cool plot to murder, do you understand that?

Proctor

I do, sir. I believe she means to murder.

Danforth

(pointing at Abigail, incredulously) This child would murder your wife?

Proctor

It is not a child. [...] Abigail leads the girls to the woods, Your Honour, and they have danced there naked [...] There's the 'child' she is!

Ordforklaring:

Goody Proctor: Elizabeth Proctor

Uddrag af Heksejagt af Arthur Miller

Oversat af Knud Sønderby, bearbejdet af Kim Bjarke. (Akt tre)

[John Proctor er en gift mand som har haft en affære med en ung pige, Abigail. De bliver udspurgt af Dommer Hathorne, Viceguvernør Danforth og deres assistent Ezekiel Cheever. Mary Warren er pige i huset hos John og Elizabeth Proctor. Hun har netop indrømmet at det hele er baseret på en løgn.]

Danforth

Sæt jer. (De sætter sig tavse) Jeres veninde, Mary Warren, har givet os en erklæring, i hvilken hun sværger på, at hun aldrig har set hjælpeånder, dæmoner eller andre manifestationer af djævelen. Hun hævder også at ingen af jer har set den slags. [...] Abigail William, rejst dig. (Abigail rejser sig langsomt) Er der noget sandt i dette?

Abigail

Nej.

Danforth

(ser på Mary, og derefter atter på Abigail) I vil nu komme ud for stærkt sjælepres, indtil jeres ærlighed er bevist. Vil nogen af jer skifte standpunkt nu, eller vil I tvinge mig til strengt for hør?

Abigail

Jeg har ikke noget at forandre. Hun lyver.

Danforth

(til Mary) Står du stadig fast?

Mary

(med svag stemme) Ja.

Danforth

(vender sig mod Abigail) I hr. Proctors hus fandt man en dukke, gennemboret af en nål. Mary Warren hævder, at du så, at hun lavede den og var vidne til, at hun selv stak nålen i den, for at den ikke skulle blive borte. Hvad siger du til det?

Abigail

(let forarget) Det er løgn, Deres nåde.

Danforth

(efter en kort pause) Da du arbejdede for Proctors, så du da nogle dukker i huset?

Abigail

Proctors kone havde altid dukker.

Proctor

Min kone har aldrig haft dukker. Mary Warren indrømmer, at dukken var hendes.

Cheever

Deres excellence?

Danforth

Cheever?

Cheever

Da jeg hjemme hos Proctors talte med hans kone, sagde hun at hun aldrig havde haft dukker. Men hun indrømmede, at hun havde dukker som lille.

Proctor

Hun har ikke været lille de sidste 20 år, Deres Højvelbårenhed.

Hathorne

Men en dukke kan gemmes i 20 år, kan den ikke?

Proctor

Den kan gemmes, hvis man gemmer den, men Mary sværgede på, at hun aldrig havde set dukker hjemme hos mig.

Parris

Hvorfor kan de ikke være gemt på steder, hvor ingen så dem?

Proctor

(forbitret) Vi kan også have haft en ildsprudende drage gemt, men den er der heller ingen, der har set.

Parris

Deres nåde, vi er netop her for at afsløre det, som ingen har set.

Proctor

Hr. Danforth, hvad fordel har pigen af at skifte standpunkt? Hvad kan Mary Warren opnå andet end strengt forhør og det, som er værre.

Danforth

De beskylder Abigail Williams for med koldt blod at have planlagt mord. Er De klar over det?

Proctor

Ja, jeg er overbevist om, at hun har mord i sinde.

Danforth

(peger på Abigail) Skulle dette barn ville myrde Deres kone?

Proctor

Hun er ikke noget barn. Abigail fik pigerne med ud i skoven, og de dansede nøgne rundt [...] Det er det 'barn', de taler om.

McCarthyismen i USA

McCarthyisme er et begreb, der er kommet til at beskrive den antikommunistiske bølge, der rasede i USA i slutningen af 1940'erne og begyndelsen af 1950'erne. I denne periode voksede en skræk for, at kommunismen skulle få det politiske overtag i USA. Al form for kommunistisk indflydelse blev opfattet som en form for tredjekolonni virksomhed i en stemning af ophidset angst. Efter 2. verdenskrig begyndte den kolde krig, og Sovjet installerede kommunistiske regimer i de østeuropæiske lande. Alt sammen var det med til at skabe en angst for kommunismen.

Senator Joseph McCarthy påstod, at han havde 205 navne på folk i den amerikanske administration, der var kommunister – og dermed underforstået arbejdede på at omstyrte demokratiet. Det er fra ham navnet på fænomenet stammer.

Blandt andet blev kunstnere, forfattere med flere blev stillet for House Un American Activities Committee. Hvis de anklagede ikke samarbejdede med komitéen, det vil sige indrømmede at sympatisere med kommunismen og fortælle hvem de ellers kendte der gjorde det, blev de udelukket fra at kunne arbejde. Flere prominente personer kom for HUAC som det hed. Charlie Chaplin for eksempel blev tvunget til at forlade landet og emigrere til Europa. Aftenen før han drog af sted lod han sig fotografere af Richard Avedon med hænderne på hver sin side af panden som djævlhorn, samtidig med at han lo. Billedet kan ses på Louisianas udstilling med Avedons billeder. Elia Kazan, som Arthur Miller havde arbejdet tæt sammen med, kom for komitéen, indrømmede og angav flere af sine venner. Det blev enden på Arthur Miller og Elia Kazans venskab i mange år frem. (læs om Arthur Millers egen erklæring for HUAC under hans biografi)

FBI chefen J. Edgar Hoover var en indædt modstander af kommunismen og under hans ledelse

voksede FBI til dobbelt størrelse. Hoover insisterede på at angiverne kunne være anonyme, ligesom de konkrete anklager aldrig blev afsløret for den anklagede selv. Alt dette gjorde et forsvar meget vanskeligt.

Arbejdsopgave:

Undersøg selv mere om denne periode i amerikansk historie

11. september

Angrebet på World Trade Center i New York har givet den vestlige verden en fornyet angst for en udefrakommende fjende. Nu er det ikke kommunismen, "The red scare", men terror der truer demokratierne. Den angst der præger de vestlige samfund ligner måske på mange måder den stemning, der kendetegnede det amerikanske samfund i 1950'erne.

Arbejdsopgave:

Prøv at finde artikler om terrorangrebet d. 11. september og konsekvenser af det.

Se for eksempel:

På internettet:

Faktalink

Infomedia

eller bøgerne:

"11. september – internationale konsekvenser og perspektiver"

"Den amerikanske orden – USA og det moderne Mellemøsten" Lars Erslev Andersen

HEKSEJAGT på film

I 1996 blev HEKSEJAGT lavet som film. Arthur Miller bearbejdede selv HEKSEJAGT til filmlærredet. Daniel Day Lewis spillede rollen som John Proctor. Rollen som Abigail Williams spilles af Winona Ryder og Joan Allen spiller John Proctors kone Elisabeth. Joan Allen blev nomineret til en Oscar for sin præstation.

Arbejdsopgave:

Prøv at se filmen og sammenlign film og teateroplevelsen.

Hvad er forskelligt ved de to medier?

Spørgsmål til opsætningen:

Beskriv scenografi og kostumer. Har man tilstræbt historisk korrekthed? Hvorfor / hvorfor ikke?

Prøv at lægge mærke til sprog og spillestil, hvad kan du fortælle om opsætningens brug af disse?

Er det troværdigt at dommeren ikke gennemskuer pigernes løgne?

Giver opsætningen en troværdigt billede af et snæversynet, intolerant samfund?

Hvilken rolle spiller musikken i opsætningen? Hvordan bruges den til at skabe stemninger?

Hvordan påvirker forestillingen dig?

Hvilke tanker sætter forestillingen i gang i dig?

Var forestillingen anderledes end du havde forestillet dig på forhånd da du læste stykket?